

УДК 94:327.7



МИРОТВОРЧІСТЬ – ДІАЛЕКТИКА ВІЙНИ ТА МИРУ: ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО- ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ

БУДЬКО О. Я.,
здобувач
Дипломатичної
академії України
при Міністерстві
закордонних справ
України

У статті розглядається та аналізується теза про те, що процес миротворчості на сучасному етапі розвитку людства є мистецтвом досягнення балансу між об'єктивно існуючими соціальним явищами війни та миру. Результатом розробки цієї тези має стати перехід з площини емпіричних знань та досвіду суб'єктивних носіїв мистецтва миротворчості в площину об'єктивної науки про миротворчість, яка дозволить зняти видимі соціально-філософські протиріччя при виборі об'єктів, прийнятті рішень про здійснення власне миротворчих операцій.

Ключові слова: війна, мир, миротворчість, соціально-філософські протиріччя, закон жертвності.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Відтоді, як існує людство, існує і конфлікт між вимогами громадської безпеки, спрямованої на збереження та зміцнення існуючих структур соціуму, і особистою свободою дій кожного його індивіда. З розвитком суспільства збільшується потреба у використанні, а отже і розвиткові, людського ресурсу, що не може відбуватись без процесів конструктивної творчості, які передбачають збільшення ступеня особистої свободи як окремого індивіда, так і їх груп за певними ознаками. Протягом останніх 70 років дискусія щодо того, хто є важливішим – держава чи особа, еліта чи решта населення держави – явно зміщується в бік підтримки ідеї домінування над вимогами та правами держави. Тому, оскільки і війна, і мир є природним станом людської спільноти, мож-

на передбачити, що при такій тенденції кількість конфліктів у ньому буде лише зростати. Тому розробка теорії і практики миротворчості як системи пошуку соціально прийняттого балансу проявів станів війни та миру є важливим та актуальним напрямом наукової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розпочато вирішення досліджуваної проблеми, і на які спирається автор. Базою цієї статті є роботи Edward N. Luttwak. «Strategy: The Logic of War and Peace», Є. Е Месснера «Хочеш миру – подолай війну-повстання!» та А. Є. Снесарева «Філософія війни». Всі вони є представниками різних наукових шкіл¹. У зазначених роботах автори розглядають взаємодію факторів та явищ війни та миру в людській спільноті, у т.ч. і на сучасному етапі його розвитку. Дуже важливою складовою їхніх досить різних наукових поглядів є глибокий аналіз існуючих між станами війни та миру протиріч, а також спроба віднайти спільну площину взаємодії цих соціальних явищ, у якій вони стають непротирічними. Це дозволяє використовувати їхні підходи при розробці загальної теорії миротворчості завдяки наявності своєрідних, але непротирічних систем у запропонованих ними методологіях аналізу та оцінки процесів переходу одного стану в інший і результатів наступних структурних змін – що набуває особливої ваги в епоху сучасних війн-повстань.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Низька ефективність здійснюваних під егідою Організації об'єднаних націй (далі – ООН) миротворчих операцій стала загальноновизнаним фактом. Основні проблеми полягають у відсутності чітких принципів та механізмів відбору об'єктів, визначення сторін та строків миротворчих операцій, претерпів їх завершення – всі вони впливають з відсутності чітко розробленої теорії миротворчості.

Формулювання ідеї або цілей статті (постановка завдання). Цю статтю присвячено аналізу та філософському осмисленню діалектики війни та миру, пошуку і розробці методології усунення їхніх фундаментальних протиріч в процесі миротворчості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Війна має дивну властивість – поглинаючи та знищуючи власні ресурси, вона сама перешкоджає своєму розвитку та продовженню, таким чином принципово заперечуючи саму себе. Тому, пройшовши точку кульмінації активності,

будь-яка війна перетворюється на власну протилежність – пасивність, стан «не-війни», тимчасове припинення вогню, перемир'я чи мир. Активний стан війни може існувати лише упродовж нетривалого часу, який прямо залежить від інтенсивності та розмаху військових дій. В громадянських війнах бойова інтенсивність є низькою, а масштаб зіткнень – невеликим. Насильство відбувається на розлогій території, на стан якої спорадичні битви впливають дуже опосередковано (наприклад на Шрі-Ланці, в Єгипті чи Судані). Тому громадянські війни можуть тривати десятиліттями, а широкомасштабні військові дії – від кількох днів до кількох тижнів².

Парадокс війни в тому, що вона може бути початком миру. Це відбувається з кількох причин: 1) завдяки повній перемозі однієї сторони над іншою; 2) внаслідок виснаження ресурсів обох сторін; 3) при (найчастіше) розв'язанні конфлікту цілей, що призвів до війни, яке відбувається внаслідок принесених нею перетворень (поки триває війна, відбувається перегляд цінностей, які завоюються чи захищаються, відповідно до ціни, яку необхідно сплатити за них. При цьому амбіції, які мотивували війну, внаслідок понесених втрат та перенесених страждань різко послаблюються чи зовсім зникають)³.

Однак цей процес не є прямолінійним, оскільки політична готовність до війни підживлює та зміцнює сама себе⁴. Почавши боротьбу з надією завоювати щось того варте за прийнятну ціну, нападник, зіткнувшись з неочікувано наполегливим спротивом, може вперто продовжити напад навіть якщо загальна вартість потенційного завоювання не відшкодує його втрат (так звана «Піррова перемога»). Захисник, вступаючи у війну, також визначає собі певну початкову мету, що уявляється гідною жертв ще до того, як їхня кількість стане відомою.

Саме перспектива завоювати багато з малими затратами початково надає війні привабливість. Однак, якщо війна не завершується за сценарієм «бліц-кріг», то спочатку як нападникам, так і захисникам здається, що успіху можна досягти шляхом ще однієї битви, трошки більшою кількістю жертв чи матеріально-фінансових затрат (після стількох вже понесених втрат!). І якщо раптом ціна виявляється неочікувано високою, то саме її величина спонукає соціум наполягати на продовженні війни, особливо в період її найбільшої активності – чим більше жертв було принесено, тим гострішою є необхідність їх виправдати⁵.

На цій стадії війни поведінка ворогуючих сторін визначається політичною позицією їхніх «яструбів» та військових лідерів, доля і влада яких напряму залежить від того, як дивляться соціуми нападників та захисників на їхнє рішення почати війну, що у свою чергу залежить від початкового колективного погляду лідерів та суспільств на її майбутні результати. У цей момент стимулюючі мотиви, що дозволяють сподіватись на перемогу, є дуже сильними⁶.

Але в перебігу війни перспективи зміщуються і очікувані на початку підсумки порівнюють вже не з принесеними жертвами, а з втратами, які ще доведеться понести, якщо війна не завершиться. І навіть якщо «яструби» та їхні лідери залишаються при владі, то їхні амбіції швидко зменшуються, впритул до відмови від будь-яких завоювань, та обмежуються прагненням знизити власні втрати. З розвитком такого процесу, коли ці цілі у обох ворогуючих сторін починають співпадати, їхня взаємна ворожість зникає (приклад – капітуляція Японії у Другій світовій війні)⁷.

Досягнувши вершини свого розвитку, виснаживши усі ресурси обох сторін, принісши численні страждання та розруху, розбивши усі початкові мрії і надії, широкомасштабна війна може призвести до стабільного миру⁸. Але якщо війну перервати до точки її самознищення, то миру не буде. Приклад – середньовічна Європа, де війни проводилися здебільшого у весінне-осінній період протягом століть. Подібна практика, на базі колонізаторської парадигми європейців через створення ООН і концентрації сучасної політики великих держав у межах її Ради Безпеки (далі – РБ), поширилась на весь світ.

Тому, починаючи з 1945 р., війнам, що спалахували між малими державами, вже не дозволяли йти своїм природним шляхом розвитку – їх переривали на ранніх стадіях, до анігіляції усіх воєнничих настроїв, ідей та задумів⁹. Такий підхід, без проведення потім мирних переговорів та укладення відповідних угод, дозволяв зберегти ресурси, перегрупувати, переозброїти та передислокувати бойові частини воюючих сторін, що прямо сприяло роздмухуванню та продовженню військових конфліктів після того, як строк припинення вогню спливав (приклади: арабсько-ізраїльська війна 1948-49 рр., громадянська війна в Югославії (далі – СФРЮ) 1991 р. тощо)¹⁰. Загальний підсумок такої практики – подовження тривалості війни, збільшення кількості актів жорстокості, жертв та ступеня розрухи.

Нав'язані РБ ООН перемир'я без наступних успішних мирних перемовин затягували стан війни, захищаючи слабшу сторону від необхідності поступок, які дозволили б встановити мир. Тоді, вже не побоюючись поразки чи територіальних втрат, сторона, яка програвала, відмовляла у мирі та повазі перемагаючій стороні і нападала на останню партизанськими методами, розповсюджуючи та пропагуючи ідеї тероризму (приклади: громадянська війна в Югославії 1991-93 рр., триваюча з 2010 р громадянська війна в Сирії, сучасні сепаратисти у війні-повстанні в Україні). До того ж, перемир'я як самостійний механізм припинення воєнних дій, являє собою сильну мотивацію для змагальної гонки озброєнь (приклади: Індія та Пакистан, Північна та Південна Кореї тощо).

З точки зору виживання людства (вищий стратегічний рівень міжнародних відносин) – доки тривала «холодна війна» механізми припинення вогню, нав'язувані за взаємною згодою США та СРСР меншим конфліктуючим державам, мали вагоме виправдання. У тих випадках, коли виникав ризик безпосереднього втручання обох великих держав у військові конфлікти своїх клієнтів чи сателітів (щоб запобігти їхній поразці та розпаду), битви припинялись. Це дозволяло уникнути небезпеки прямого зіткнення між американськими та радянськими військами, яке могло б призвести до загибелі усього живого на Землі. І хоча нав'язані за роки «холодної війни» режими припинення вогню призвели до зростання сукупності військових дій між малими державами, а перемир'я затягували війни між ними – це все було меншим злом порівняно з можливістю ядерної катастрофи¹¹.

Наразі, після завершення «холодної війни», вже немає такого змагального втручання у війни менших держав-сателітів, тому ані США, ані РФ (наступниця СРСР, яка до того ж стала регіональною державою), не вживають жодних особливих заходів щоб перешкодити одна одній. Це ж можна сказати і щодо інших великих держав на світовій політичній арені. Навіть події 2014 р. в Україні не змінюють цю ситуацію – робота з хаотичними системами (здійснення війн-повстань) передбачає обмеженість здійснюваного впливу, що має, однак, далекосяжні наслідки для будь-яких систем державного управління.

Таким чином, продовження РБ ООН практики переривання війн приносить дедалі більш негативні наслідки через непотрібне накопичення соціального та міждержавного напруження. Припинення

вогню та перемир'я тепер скрізь нав'язуються вже у багатосторонньому порядку, причому їхньою мотивацією почасти є економічна та політична вигода від воєнних погроз та гонки озброєнь для самих миротворців, що прикривається відразою західних телеглядачів до жахливих сцен війни. Однак, кількість подібних подій збільшується у геометричній прогресії – світ занурюється в буремні часи дефрагментування світової регіоналізації та епоху малих війн, коли головним пріоритетом стає підготовка до нових воєн, а не відновлення зруйнованих економік та розореного суспільства (приклад – Дейтонські угоди 1995 р. щодо Боснії).

Найголовніше, що переривання конфліктів відбувається *a priori*, без аналізу можливостей та бажання слабшої сторони чинити опір. Такий алгоритм дій замість моралі отримав бізнес-забарвлення, створивши цілий сектор тіньової економіки підбору об'єктів, роздмухування та «врегулювання» конфліктів з усіма впливаючими наслідками. Сюди ж виявились втягнутими і цілком легальні компанії-виробники зброї, продуктів харчування, ліків та інших предметів першої необхідності. З приходом великого капіталу цей бізнес на миротворчості став само підтримуваною системою завдяки ризиковим фінансовим операціям, які обіцяють швидке збагачення¹².

Безумовно, результат «неперервної» війни вважався б несправедливим якоюсь із сторін, але врешті решт призвів би до миру та можливостей людям відновити свій побут та соціальні інститути. Однак, поряд з ООН, сьогодні існує і діє цілий спектр різних організацій, що втручаються у здійснювані війни. При цьому самі вони, здебільшого, відмовляються вибирати якусь сторону та брати участь в зіткненнях, збільшуючи цим шкоду, завдану воєнними ситуаціями. Такий мир обов'язково призводить до війни, інакше її не було б взагалі.

Останнім часом правила ведення війн зазнають змін – в суспільствах розвинених країн відбулися зміни, що стримують їхні уряди від класичних методів ведення бойових дій (окупація, анексія тощо). Такі зміни є вторинними наслідками процвітання, що є результатом миру. В минулому процвітання саме собою заохочувало війну – агресорами були саме економічно розвинені країни (Прусія 1866 та 1870 рр., Російська імперія у 1876 р., Японія у 1894 р., США у 1898 р. тощо). Наразі, завдяки існуючій системі економічних і політичних відносин, збагачуються не лише еліти держав, але і більшість їхнього населення, яке зазнало глибоких

змін у демографічному та культурному сенсі (що не може не дратувати сучасну еліту, якій середній клас вже не потрібен)¹³.

Раніше великими державами були ті, хто міг вести війну власними силами, тобто без допомоги союзників. Цей статус передбачав готовність застосовувати силу щоразу, коли це було вигідно, спокійно сприймаючи бойові втрати. Малим державам доводилось постійно шукати союзників та битися тільки за те, щоб захистити себе.

Зараз при веденні війн ставиться задача не ризикувати життями солдат. У 1993 році американці залишили Сомалі після загибелі всього 18 бійців – через негативну реакцію електорату, що змусив Державний департамент США повністю змінити політику у цій сфері. Велика Британія, Німеччина та Франція відмовились ризикувати своїми солдатами у югославській кризі. В минулому подрібнення СФРЮ сприймалося б великими державами не як проблема, яку треба усунути, а як можливість, з якої необхідно було скористатися (пропагуючи необхідність захисту населення, бажання відновити законність та порядок, вони би втрутилися і розділили цю державу на зони свого впливу – Росія навіть будучи сильно послабленою у 1908 р. все одно оспорювала у Австро-Угорській імперії анексію Боснії та Герцеговини). Тоді вакуум влади був би негайно заповнений, що, природно, зменшило б амбіції місцевих еліт, натомість давши значні можливості місцевому населенню та відновивши справжній мир.

Відмова миритися із бойовими втратами є явищем, притаманним не лише демократичним країнам – зміни відбулися у всьому світі. У тоталітарному СРСР навіть його суворо регламентований соціум не став миритись із втратами в афганській війні – бойовий радянський генералітет був під постійним тиском з Москви, яка вимагала будь-якою ціною уникати людських втрат¹⁴. І це – попри відсутність в СРСР телепередач про війну, відзнятих в «американському» стилі – з прямими телерепортажами про муки поранених, переживання родичів та з тілами загиблих у кожному епізоді). Це заперечує розповсюджену думку щодо впливу телевізійних трансляцій на сприйняття соціумом бойових втрат¹⁵. Реакція радянського суспільства на втрати в афганській війні була такою ж, як і реакція американців на втрати у В'єтнамі, хоча в обох випадках загальна кількість жертв була меншою, ніж за один день великої битви у ході війн минулого.

Причиною цього явища є демографія сучасних постіндустріальних суспільств. Багатодітність та високі показники дитячої смертності були нормою в родинях населення великих держав минулого. Тому тоді втрата сина на війні мала зовсім інший сенс, ніж зараз для європейських чи американських родин, де очікується, що всі діти виживуть і кожна дитина являє собою помітно велику частку і цінність в сімейній емоційній сфері. Раніше смерть була нормальною частиною людського досвіду і її правомірність визнавали не лише щодо людей похилого віку. Наразі ж смерть сприймається скоріше як скандал, ніж як професійний ризик навіть тими батьками, які погодили рішення дітей вступити на військову службу.

Можна говорити, що настала постгероїчна ера з яскраво вираженим «мамізмом» (італ. *mammismo*) – позицією суспільства, яке жодною мірою не бажає миритись з жертвами, – що стримує застосування сили і без впливу державних інституцій чи ЗМІ (приклад: корейська та в'єтнамська війни США, чеченська війна РФ). Така ситуація склалася в усіх індустріально розвинених суспільствах, де можливі втрати кількісно менших родин стали набагато значнішими, ніж у часи, коли загальна кількість населення була меншою, а родини – більшими¹⁶.

Можна заперечити, що все залежить від прогнозованої важливості задач, оцінки серйозності проблем, об'єктивної вартості того, що ставиться на кон, або здатності політичних лідерів виправдати необхідність війни (приклад: війна за Фолклендські /Мальвінські острови 1982 р., або в Перській затоці 1990-91 рр.). Тобто битвам та жертвам протистоять тим сильніше, чим менш переконливими є офіційні виправдання. Тим не менше, під час Другої світової війни військовослужбовці були незадоволені відправкою на фронт, що вважався другорядним (приклад – «забутий» Бірманський фронт 1944 р.)¹⁷.

Однак якщо, відповідно до декларацій демократичних держав, *a priori* можна піддавати небезпеці лише в ситуаціях, що зачіпають дійсно важливі національні інтереси, то це мають бути надзвичайно гострі, кризові випадки (або при безпосередній загрозі війною, або коли вона вже розпочалася). Такий підхід виключає найбільш ефективне застосування сили – раніше, в менших масштабах і з метою запобігти ескалації, а не вести бойові дії (що зараз відбувається в Україні). Тому використання сили лише при появі переконливої небезпеки підходить лише малим державами, які піддаються

безпосередній загрозі. Держава не може бути великою, якщо вона не висуває можливих претензій, що виходять далеко за межі власної безпеки – за для захисту своїх союзників та клієнтів, а також для відстоювання інших інтересів, які для неї самої не є життєво важливими. Тому велика держава іде на ризик війни із зовсім неясними цілями, а її щодення існування не залежить від наявності чи відсутності військово-політичного лідера. Саме це дає Росії шанс повернутись на світову арену у якості одного з основних гравців. Водночас, зараз – у перехідний період до часів Смути навіть отримана завдяки успішному лідеру свобода дій сучасної держави все ще є обмеженою через складність ситуації у світі, нові виклики її існуванню, недооцінку сили противників, прагнення знизити кількість воєнних жертв та віру в те, що їх буде дуже мало.

Тому жодна з розвинених країн з низьким рівнем народжуваності більше не є класичною великою державою, хоча деякі з них все ще мають військову силу чи економічну базу для розвитку військового потенціалу. Їхні суспільства, що жахаються жертв, є демілітаризованими і згодні лише з війною, яку можна вести на відстані, не піддаючи себе ризику. Зараз, за власним вибором воюють лише ті держави, які мають високий рівень народжуваності, і лише тому, що не мають іншого ресурсу, крім боекратних військових сил. У Європі та США військові кола борються з постгероїчними обмеженнями (одночасно заперечуючи їх існування), розуміючи, що їхній бойовий особовий склад вже є, здебільшого, непотрібний при зіткненнях (якщо не брати до уваги дуже виняткову ситуацію оборонної війни). Усвідомити цю проблему заважають уявлення держав про самих себе, домінуюча в них культура, а також матеріальні бюрократичні інтереси в постійному отриманні великих бюджетних ресурсів (приклад – створення підрозділу «бурштинова зірка» для захоплення та конвоювання Р. Караджича та Р. Младіча)¹⁸.

Вирішенням цієї проблеми у найближчому майбутньому стане розповсюдження британської практики наймання гуркхів або французького іноземного легіону, що вже апробовано сучасними ТНК, які за рахунок армій найманців вирішують свої повсякденні завдання. При обох схемах політична відповідальність за жертви значно знижується, або взагалі зникає. До того ж, США мають подібний досвід з досить задовільними результатами – підрозділи найманців-туземців для війни в

Індокитаї та іноземні добровольці для сил спеціального призначення в Європі.

Перша війна (СФРЮ, 1991 р.) за постгероїчними правилами (жодних жертв у своїх рядах) засвідчила власне стратегічне обмеження – війна, що ведеться на відстані, являє собою повільний та важкий процес виявлення, вибору та знищення намічених об'єктів. Доки вона триває – неможливо передбачити, скільки їх треба ще зруйнувати, доки ворог вирішить здатися. Рішення про здачу, однак, приймається в результаті комплексного політичного процесу, під час якого вплив руйнувань поєднується з усіма можливими іншими факторами, включаючи культурні особливості та історичну пам'ять, внутрішню політику прийняття рішень, одночасні погрози чи підтримку з боку інших держав тощо.

Дійсні культурні особливості визначити важко, механізми прийняття рішень є секретними, а реальний політичний тиск – почасти невідомий. Отже, упевненості в тому, що постулати, відповідно до яких вчиняється розруха (уявлення про те, що бомбардування об'єктів А забезпечить рішення Б) є правильними – немає. Звичайно, якщо одна теорія виявляється хибною, то можна випробувати іншу, але бомбардування та супутні жертви серед мирного населення неодмінно викликають критику і опозицію з боку світової спільноти. Внаслідок цього політична ціна їх продовження може стати надто високою або, у всякому разі, такою, що перевищує усі можливі завоювання.

Друге властиве бомбардуванням на відстані обмеження полягає у тому, що абсолютний пріоритет уникнути будь-яких ризиків робить неможливим захист переслідуваної сторони, в інтересах якої і ведеться війна чи миротворча операція: з висоти понад 3000 метрів мобільні групи комбатантів до 200 осіб за підтримки 2-3 одиниць бронетехніки неможливо вистежити та ефективно атакувати ані крилатими ракетами, ані бомбардувальниками. Використовувати у таких випадках спеціальну техніку (штурмовики, гелікоптери тощо) є знов-таки ризикованим через вогонь зеніток та ракет комплексів ПЗРК¹⁹.

Таким чином, теза про готовність миритися з втратами залежно від цілей та значимості війни (раціональний підрахунок затрат та придбань) – не є переконливим. Доки соціальні інститути, політичні лідери та суспільство готові миритися із втратами у перебігу війни – вони вступатимуть у неї навіть з самих банальних причин. Якщо ж вони

до цього не готові, то така поведінка суспільства стає ще одним зі шляхів перетворення миру на війну. Умови мирного часу призводять до соціальних та культурних змін, що зменшують ефективну боєздатність навіть якщо процвітання в мирні часи здатне збільшити ресурси, які можна було б витратити на збройні сили (історичний приклад – доля Карфагена, а точніше фінікійців, які його населяли²⁰).

Виходячи з викладеного вище, є природним, що головний пріоритет миротворчих контингентів ООН – уникнути втрат серед свого особового складу. Тому місцеві воєначальники, які мають реальну владу, контролюють діяльність підрозділів миротворчих контингентів, не бажаючи воювати, і роблять, що хочуть.

Присутність підрозділів ООН має змусити сильного поважати права слабшого, а слабшого – рахуватись із бажаннями сильного. Такі контингенти повинні діяти швидко та рішуче, що збільшить миротворчий потенціал війни. Наразі ж миротворчий вплив на підмандатній території здійснюється лише щодо сильнішої сторони (базуючись на ідеї, що слабша сторона страждає найбільше), а це не дозволяє послідовно скласти стійкий баланс сил, здатний покласти край війні.

Така політика поведінки контингентів ООН, що *a priori* уникають втрат, не дозволяє їм успішно захищати мирних жителів, що потрапили в зону ведення бойових дій або були свідомо піддані насильству. У кращому випадку вони пасивно спостерігають за насиллям (Боснія, Руанда), в гіршому – беруть участь у кривавій бійні (голландські війська в Сребреницькому анклаві у липні 1995 р. допомагали боснійським сербам відокремлювати хлопчиків від жінок і дітей, всі відібрані були вбиті²¹).

До того ж, введені в оману (почасти відповідною пропагандою) думкою про те, що місцеві сили їх захистять, мирні громадяни не втікають, а залишаються в зоні бойових дій, намагаючись зберегти своє майно та побут і не розуміючи, що це вже в принципі є неможливим. Країни ж, що оголосили про готовність прийняти біженців, відмовляють у наданні статусу біженця людям з тих областей, у яких контингенти ООН «підтримують мир» попри те, що населення там постійно піддається нападам (приклад: при оточенні м. Сараєво у 1992-94 рр. персонал ООН перешкоджав вильоту з міста мирних громадян).

Наразі у локальні конфлікти почали самостійно втручатись Європейський Союз (далі – ЄС) та Організація з безпеки та співробітництва в Європі

(далі – ОБСЄ). Не маючи власних збройних сил, ці підтримувані мандатами своїх членів організації заради власних амбіцій направляють до зон конфліктів легкоозброєних або зовсім неозброєних поліцейських чи спостерігачів, які, так же, як і миротворчі контингенти ООН, задовольняють побажання домінуючих груп населення, не маючи ані можливості, ані бажання захищати усіх мирних громадян.

Не бажаючи жертв серед своїх товаришів за зброєю, багатонаціональні військові підрозділи, такі, як НАТО, втягнуті у безкорисне військове втручання, теж уникають ризиків за будь-яку ціну. Це ж стосується і держав та організацій т.зв. «третього світу», таких, як ECOMOG (група військових спостерігачів Економічного співтовариства західноафриканських держав; далі – ЕКОВАС) що направляє свої підрозділи до складу контингентів ООН задля щедрої грошової винагороди за своїх погано озброєних, погано навчених та погано фінансованих солдат, які потім відіграються на місцевому населенні за рахунок хабарів та прямої участі в торгівлі на «чорному» ринку (Ліберія, Сьєрра-Леоне²²). Ці підрозділи, хоча і здатні захистити місцеве населення, все одно цього не роблять. Так, підрозділи ECOMOG у Сьєрра-Леоне, які протягом років одну за іншою програють битви повстанським групам бійців-підлітків, виявились винними в організованому пограбуванні під керівництвом командирів міжнародних частин, численних випадках згвалтувань та страт без суду і слідства²³.

Ознакою військових підрозділів мала б бути однорідність. Багатонаціональні контингенти по суті не можуть надійно контролювати солдатів, яких поставляють різні держави-члени. Не мають вони і єдиних стандартів тактичної чи етичної поведінки – спільне розгортання найбільш навчених підрозділів та безнадійно неефективних солдат зводить ККД будь-якої операції до найнижчого показника (приклад: британські солдати в Боснії до 1995 р., нігерійські морські піхотинці у Сьєрра-Леоне). Поступово навіть дійсно високооплачувані та елітні війська починають використовувати тактику пасивного самозахисту, що не дозволяє їм підтримувати мир та захищати мирне населення²⁴. Іноді, однак, зустрічаються винятки, які тільки підтверджують правило – датський танковий батальйон в Боснії, який у подіях 1993-94 рр. негайно відповідав бойовими діями на кожен вогневу атаку, чим швидко припинив усі напади на підконтрольній

території. Якби деградація до стану пасивності не була настільки звичайною справою, така поведінка військових не притягувала б до себе стільки уваги світових ЗМІ та громадськості²⁵.

Варто зазначити, що найбільш безкорислива форма втручання у війни між народами – надання гуманітарної допомоги – має найбільш руйнівний вплив на них.

Підтримуючи життя біженців після завершення Другої світової війни у спартанських умовах, сприяючи їхній швидкій еміграції та заселення виділених територій, табори Адміністрації ООН з надання допомоги та реабілітації (United Nations Relief and Rehabilitation Administration, далі – UNRRA) для переміщених осіб в Європі сприяли послабленню взаємних післявоєнних образ. Здійснювалась політика змішування національностей задля запобігання виникнення груп, метою яких була б відплата, під проводом післявоєнних лідерів, багато з яких раніше співпрацювали з фашистами.

Створене у перебігу арабсько-ізраїльської війни 1948-49 р. за зразком UNRRA Агентство ООН з надання допомоги біженцям United Nations Relief and Works Agency, далі – UNRWA) у спеціальних таборах забезпечувало харчування, дах над головою, освіту та медичну допомогу арабським біженцям з захоплених Ізраїлем районів Палестини. Ці табори, однак, стали справжніми домами для біженців, оскільки забезпечували вищий рівень життя, ніж той, який був раніше доступний більшості арабських селян: гарантоване і більш різноманітне харчування, національні школи, можливість виїзду та отримання освіти за кордоном, якісне медичне обслуговування, відсутність необхідності важко працювати на каменистих ґрунтах та розраховуватися з боргами тощо. Таким чином врятовані мирні громадяни перетворились на довічних біженців, які породжують таких же біженців.

UNRWA продовжила існування палестинської нації біженців упритул до сьогоднішнього дня, повністю зберігши її відчуття образи. Молодь замість пошуку власного шляху перебувала під контролем своїх переможених батьків і з раннього дитинства засвоювала, що її обов'язком є помститися та відвоювати рідні землі. Перешкоджаючи інтеграції біженців у місцеві громади, UNRWA перешкоджає і їхній еміграції. До того ж, сама концентрація палестинців у таборах сприяє добровільному чи примусовому вступу молодих біженців до збройних організацій, що борються з Ізраїлем та одна

з одною²⁶. Саме таким чином арабсько-ізраїльська війна і підживлюється вже протягом півстоліття. Такий же ефект дали і камбоджійські табори для біженців уздовж кордону з Таїландом, що створились на бази для Червоних кхмерів, що здійснювали масові вбивства²⁷.

Ще важче відображається на процесі миротворчості діяльність неурядових організацій (далі – НУО), що залучають добровільні пожертви через публічні виступи. Увагу ЗМІ привертають лише наймасштабніші природні катастрофи, про які після їх закінчення всі швидко забувають. Біженці можуть привернути стійку увагу ЗМІ, якщо їх утримують в таборах у зручному місці, до якого нескладно доїхати. Особливо у найбільш небезпечних країнах світу, наприклад в Африці. НУО забезпечують якість харчування, проживання та охорону здоров'я – не витримуючи міжнародної критики, але більш-менш придатне для того, щоб постійно утримувати біженців в одному місці. Наслідки такого підходу можна передбачити. У 1994 році були створені великі табори біженців уздовж кордону Конго (Заїр) з Руандою у зв'язку з початком геноциду народу тутсі народом хуту, після чого Руанда була завойована силами тутсі. Нікому не підзвітні НУО і досі підтримують народ хуту у вигнанні, який інакше би розсіявся по території Конго. Наявність близько мільйона хуту, яким все ще керують лідери, відповідальні за геноцид, робить неможливим консолідацію Руанди. Активісти хуту, яких разом з іншими годують НУО, тримають інших біженців під контролем, вербуючи, навчаючи та озброюючи їхню молодь для постійних партизансько-терористичних набігів на Руанду з метою вбивства тутсі²⁸.

Багато НУО підтримують логістику війни: вони не можуть не надавати їжу, медичне обслуговування та проживання вже прийнятим ними активним бійцям, тобто бійці програючої сторони отримують досить надійний притулок. Надаючи їм допомогу НУО перешкоджають їхнім ворогам досягти перемоги, а війні – дійти кінця. Деякі НУО іноді допомагають обом сторонам, чим перешкоджають припиненню війни внаслідок взаємного виснаження.

Поряд з цим, НУО купують собі безпеку у місцевих бандитських формувань (наприклад, у Сомалі в 1990-х р.²⁹), таким чином спонсуючи та затягуючи військові дії. Тому наразі майже всі війни перетворюються на безкінечні, суто локальні конфлікти, оскільки здатні принести зміни наслідки (перемога, взаємне виснаження тощо) стриму-

ються зовнішнім втручанням. Через це війни продовжуються, не призводячи до справжнього миру. Природний оптимізм та незмінна асиметрія свідомості звичайної людини між живо уявленими завоюваннями, смутно лякаючими втратами та інспіруючою надією невизначеністю надають війні її «незрозумілу» привабливість.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальшого розвитку в досліджуваному напрямі. Мир може перетворюватись на війну у різні способи, попри те, що він є заперечною абстракцією, що не несе в собі жодних само знищуваних феноменів. Тим не менш – мирні умови, тобто відсутність війни, можуть створити передумови війни, наприклад, через примус миролюбної сторони відмовитися від засобів захисту, як це було у випадку з Україною, або заохочення можливих агресорів задумати війну, як це сталося з Червоними Кхмерами. В історії мир почасти призводив до війни, оскільки його умови уможлилювали демографічні, культурні, економічні та соціальні зміни, що докорінно змінювали попередній баланс сил, на якому і тримався цей мир. Стан миру сам собою сприяє різнобічному розвитку людських здібностей та умонастроїв незалежно від факторів, що перешкоджають війні (наприклад, перетворення німців до 1870 р. на войовничу націю під керівництвом Бісмарка та відсутність усвідомлення французами під керівництвом Наполеона III того, що Німеччина стала сильнішою державою).

Перетворення умонастроїв, що викривляє уявлення державою себе та створює передумови для розвитку ситуації у війну завжди має глибокі корені (наприклад тривалий постнаполеонівський мир був перерваний промисловою революцією). Країна, що отримує більшу вигоду від зростання економіки, вже не хоче користуватися успадкованим з минулого розподілом влади та контролю. Вона стає агресором та перемагає. В мирні часи будь-яка форма людського прогресу асиметрично збільшує здатність до ведення війни, порушуючи баланс сил, за рахунок якого колись підтримувався мир.

В різних культурах, навіть у тих, що розвиваються незалежно одна від іншої, простежується один важливий лейтмотив розвитку соціуму – закон жертвовності. Нашим предкам було відомо, що навколишній світ у певний момент часу є стійкою самопідтримуваною системою. Щоб її змінити потрібен поштовх, жертва, яка, не змінюючи суму речей, приносить нові правила у ієрархію відносин

між ними та методи їхньої взаємодії – без цього світ не змінюється.

Жертва визначалась відповідно до обраної мети за принципом подібності, тобто вона повинна була мати бажані властивості. Тоді жертва втілювалась як основоположний ланцюг майбутніх нових правил взаємовідносин між елементами в системі. Позбавлення жертви принципу подібності було позбавленням сенсу її принесення.

Жертва, яка приноситься, завжди підлягає смерті – повному знищенню. Час є основним механізмом її принесення – тим, що робить жертву істинною, оскільки смерть не дозволяє щось змінити. Наші предки відчайдушно боролись за її сенсоутворюючий початок, оскільки принесення жертви без сенсу лише погіршує стан системи, посилюючи її ентропію за рахунок втрати енергії на відновлення структур та подолання деструктивних коливань.

Отже, війна є однією з методологій принесення жертви, переривання якої завжди несе в собі серйозні негативні наслідки – ритуал принесення має бути доведений до кінця у тій чи іншій формі, у т. ч. й у вигляді взаємних поступок та примирення³⁰. Процес миротворчості має застосовуватись лише тоді, коли слабша сторона має волю захищатись, але не має здатності до самозахисту, і продовжуватись лише на умовах активного компромісу між слабшою та сильною сторонами. Якщо ж точку примирення не знайдено, то необхідно дозволити війні завершити процес встановлення нових параметрів для побудови стійкого балансу соціальних взаємовідносин переможців та переможених. Отже, процес миротворчості повинен мати чіткі обмеження за строками його здійснення.

ПОСИЛАННЯ:

¹ Эдвард Н. Люттвак. Стратегия: Логика войны и мира. Перевод с английского: Edward N. Luttwak. Strategy: The Logic of War and Peace. / Русский Фонд Содействия Образованию и Науке. – Москва, 2012. – 392 с.; Хочешь мира, победи мятежную! Творческое наследие Е. Э. Месснера. – М.: Военный университет, Русский путь, 2005. – 696 с.; Снесарев А. Е. Философия войны. / Военная академия Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации – М., 2002. – 362 с.

² Эдвард Н. Люттвак. Стратегия: Логика войны и мира. Перевод с английского: Edward N. Luttwak. Strategy: The Logic of War and Peace. / Русский Фонд Содействия Образованию и Науке. – Москва, 2012. – 392 с.; Хочешь мира, победи мятежную! Творческое наследие Е. Э. Месснера. – М.: Военный университет, Русский путь, 2005. – 696 с.; Снесарев А. Е. Философия войны. / Военная академия Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации – М., 2002. – 362 с.

³ Эдвард Н. Люттвак. Стратегия: Логика войны и мира. Перевод с английского: Edward N. Luttwak. Strategy: The Logic of War and Peace. / Русский Фонд Содействия Образованию и Науке. – Москва, 2012. – 392 с.; Хочешь мира, победи мятежную! Творческое наследие Е. Э. Месснера. – М.: Военный университет, Русский путь, 2005. – 696 с.; Снесарев А. Е. Философия войны. / Военная академия Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации – М., 2002. – 362 с.

⁴ Крысько В. Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт). – Минск, 1999. – 396 с.; Депутат Госдумы: Путин не может остановиться, иначе назовут слабаком. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/04/24/7023543/> (дата звернення: 12.04.2015); Президент Болгарии предупреждает, что Путин не остановится на границах бывшего СРСР. [Электронный ресурс]. URL: <http://vz.ua/news/32718-prezident-bolgarii-preduprezhdaet-chto-putin-ne-ostanovitsya-na-granitsakh-byvshego-sssr> (дата звернення: 12.04.2015).

⁵ Е. Н. Евсеева. СССР и холодная война (1945-53 гг.) // Новый исторический вестник – М.: Издательство Ипполитова / 10 (38), 2004; Зульцман Р. Пропаганда как оружие в войне. В кн.: Итоги второй мировой войны. – М.: Издательство иностранной литературы, 1957. – С. 516-545; Директива СНК и ЦК ВКП(б) партийным и советским организациям прифронтовых областей о мобилизации всех средств на разгром фашистских захватчиков // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций, пленумов ЦК. – т. 7. 1938-1945. – М., 1985.

⁶ Владимир Бешанов. Шапками закидаем! От Красного блицкрига до Танкового погрома 1941 года [Электронный ресурс]. URL: <http://books.google.com/books?id=ByJBTZPUEwC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 12.04.2015); Григорьева О. И. Формирование образа Германии советской пропагандой в 1933-1941 гг.: Автореф. дис. канд. ист. наук. – М., 2008.

⁷ Август 1945-го. Причины капитуляции Японии. [Электронный ресурс]. URL: <http://topwar.ru/32417-avgust-1945-go-prichiny-kapitulyacii-yaponii.html> (дата звернення: 12.04.2015).

⁸ Итоги Второй мировой войны. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.bibliotekar.ru/istoriya/239.htm> (дата звернення: 12.04.2015).

⁹ Малые государства и геополитика. [Електронний ресурс]. URL: http://www.observer.materik.ru/observer/N10_2012/075_084.pdf (дата звернення: 12.04.2015).

¹⁰ Ермаков С. Г. Провозглашение государства Израиль. Ход боевых действий в войне за независимость 1948-49 гг. / Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «История». – Том 21 (60), 2008 г. – С. 140-148; Ионов А. А. Очерки военной истории конфликта в Югославии (1991-1995). [Електронний ресурс]. URL: http://artofwar.ru/i/ionow_a_a/ (дата звернення: 12.04.2015).

¹¹ Будько О. Я. Аналіз і генезис базових філософсько-світоглядних концептів і релігійних версій світорозуміння, миротворчості, збереження та підтримки миру // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Випуск 16. Зовнішня політика, світова дипломатія і світовий порядок: зміст, закономірності, механізми розвитку / за заг. ред. В. Г. Ціватого. – К.: ДАУ при МЗС України, 2010. – С. 187-195.

¹² Хочешь мира, победы мятежвойну! [Електронний ресурс]. URL: http://militera.lib.ru/science/0/pdf/messner_ea01.pdf (дата звернення: 12.04.2015).

¹³ Эдвард Н. Люттвак. Стратегия: Логика войны и мира. Перевод с английского: Edward N. Luttwak. Strategy: The Logic of War and Peace. / Русский Фонд Содействия Образованию и Науке. – Москва, 2012. – 392 с.; Хочешь мира, победы мятежвойну! Творческое наследие Е. Э. Месснера. – М.: Военный университет, Русский путь, 2005. – 696 с.; Снесарев А. Е. Философия войны. / Военная академия Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации – М., 2002. – 362 с.; Акулов-Муратов В.В. Теоретичні аспекти прогнозування поведінки акторів-стейкхолдерів у процесі міжнародних відносин у світі, що хаотично глобалізується // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Випуск 16. Зовнішня політика, світова дипломатія і світовий порядок: зміст, закономірності, механізми розвитку / за заг. ред. В. Г. Ціватого. – К.: ДАУ при МЗС України, 2010. – С. 204-211.

¹⁴ Виктор Баранец. Афганские дневники военного репортёра. [Електронний ресурс]. URL: <http://m.kp.ru/daily/26194/3080620/> (дата звернення: 12.04.2015).

¹⁵ Морально-психологическое обеспечение деятельности войск. [Електронний ресурс]. URL: http://guar.ru/guar/kaf71/meth/1_5.pdf (дата звернення: 12.04.2015).

¹⁶ Эдвард Н. Люттвак. Стратегия: Логика войны и мира. Перевод с английского: Edward N. Luttwak. Strategy: The Logic of War and Peace. / Русский Фонд Содействия Образованию и Науке. – Москва, 2012. – 392 с.; Хочешь мира, победы мятежвойну! Творческое наследие Е. Э. Месснера. – М.: Военный университет, Русский путь, 2005. – 696 с.; Снесарев А. Е. Философия войны. / Военная академия Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации – М., 2002. – 362 с.; Американцам не хватило солдат для захвата КНДР. [Електронний ресурс]. URL: http://rus.ruvr.ru/2013_03_27/Amerikancam-ne-hvatilo-soldat-dlja-zahvata-KNDR (дата звернення: 12.04.2015).

¹⁷ Крысько В. Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт). – Минск, 1999. – 396 с.

¹⁸ WEINER, TIM. US Cancels Plans for Raid on Bosnia to Capture 2 Serbs («США отказываются от планов рейда в Боснию для захвата двоих сербов») // New York Times, July 26, 1998. P. 1, 6.

¹⁹ PRIEST, DANA. Risk and Restraint: Why the Apaches Never Flew in Kosovo («Риск и сдерживание: почему «Апачи» никогда не летали в Косово») // Washington Post. December 29, 1999. P.A 1, A 22.

²⁰ Циркин Ю. Б. Карфаген и его культура – М.: Наука, 1987. – 210 с.

²¹ Нидерланды заплатят за своих миротворцев. [Електронний ресурс]. URL: http://rusplt.ru/world/world_4572.html (дата звернення: 12.04.2015).

²² Войны в «Чёрной» Африке. [Електронний ресурс]. URL: http://ruskline.ru/opp/2014/04/01/vojny_v_chernoj_afrike/ (дата звернення: 12.04.2015).

²³ История оружия. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.esquireyearone.com.ua/post/79> (дата звернення: 12.04.2015).

²⁴ История оружия. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.esquireyearone.com.ua/post/79> (дата звернення: 12.04.2015).

²⁵ Ионов А. А. Очерки военной истории конфликта в Югославии (1991-1995). [Електронний ресурс]. URL: http://artofwar.ru/i/ionow_a_a/text_0010.shtml (дата звернення: 12.04.2015).

²⁶ Палестинские беженцы. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.un.org/ru/peace/palestine/part10.pdf> (дата звернення: 12.04.2015).

²⁷ Скрипкарь М. В. Камбоджийский конфликт в разрезе нового внешнеполитического курса СССР (1985-1991 гг.) // История и археология. – Апрель 2014. – № 4 [Електронний ресурс]. URL: <http://history.snauka.ru/2014/04/969> (дата звернення: 12.04.2015).

²⁸ Wayne Madsen. Genocide and Covert Operations in Africa 1993-1999 (African Studies) – Edwin Mellen Pr., 1999. – 540 p.

²⁹ Коновалов И. П. Сомали: бесконечность войны. – Пушкино: Центр стратегической конъюнктуры, 2013. – 238 с.

³⁰ Эдвард Н. Люттвак. Стратегия: Логика войны и мира. Перевод с английского: Edward N. Luttwak. Strategy: The Logic of War and Peace. / Русский Фонд Содействия Образованию и Науке. – Москва, 2012. – 392 с.; Хочешь

мира, победы мятежвойну! Творческое наследие Е. Э. Месснера. – М.: Военный университет, Русский путь, 2005. – 696 с.; Снесарев А. Е. Философия войны. / Военная академия Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации – М., 2002. – 362 с.

Budko O.Y. Peacekeeping – dialectics of war and peace: Theoretical and Methodological and Social-Philosophical Aspects / Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

The article is dedicated to analyzing the thesis that on the current stage of the humankind development, the process of peacekeeping is an art of balancing between the objectively existing social phenomena of war and peace. The result of this thesis elaboration should be the transition from the subspace of empirical knowledge and collection of experience of the talented peacekeeping experts to the subspace of the objective peacekeeping theory, which would allow removing the visible social and philosophic contradictions that arise in the course of the object selection process and during the decision-making on the issue of conducting a particular peacekeeping operation.

Keywords: war, peace, peacekeeping, social and philosophic contradictions, the law of victimization.

Будько О. Я. Миротворчество – диалектика войны и мира: теоретико-методологический и социально-философский аспекты / Дипломатическая академия Украины при Министерстве иностранных дел Украины.

В статье рассматривается и анализируется тезис о том, что процесс миротворчества является, на данном этапе развития человечества, искусством достижения баланса между объективно существующими социальными явлениями войны и мира. Результатом разработки этого тезиса должен стать переход из плоскости эмпирических знаний и опыта субъективных носителей искусства миротворчества в плоскость объективной науки о миротворчестве, которая позволит снять видимые социально-философские противоречия при выборе объектов, принятии решений о проведении и осуществлении самих миротворческих операций.

Ключевые слова: война, мир, миротворчество, социально-философские противоречия, закон жертвенности.

Стаття надійшла до редколегії 29.04.2015

Прийнята до друку 20.05.2015

: